

Kapitalistische sukkels

Robert Reich, de Amerikaanse oud-minister van Arbeid onder president Clinton en nu adviseur van Barack Obama, heeft een sombere kijk op de ontwikkeling van het kapitalistische systeem. De Nederlandse vertaling van zijn recente boek *Supercapitalism* voegt aan de titel toe: "en de bedreiging voor onze democratie". Het is met ons economische systeem niet best gesteld: in de concurrentie om de gunst van de consument zijn ondernemingen bereid om kinderen uit te buiten, aandeelhouders vals voor te lichten, regimes om te kopen en ethische grenzen te overschrijden. Dat moeten wij de ondernemingen niet kwalijk nemen: de schappen van de consumptiemaatschappij zo goedkoop mogelijk vullen met *quasinieuwe* producten is gewoon de taak van die ondernemingen in ons stelsel. En de consument dan? Die is toch soeverein en kan toch door zijn aankopen bepalen welke producten de concurrentiestrijd wel overleven en welke niet? Als de consument geen kinderarbeid wil dan koopt hij bepaalde merken schoenen toch niet meer? Robert Reich is sceptisch. Als hem in een interview (*NRC*, 15 december 2007) de vraag naar het consumentengedrag wordt voorgelegd dan maakt hij duidelijk dat het ons gaat om het scoren van de beste koopjes. Wij willen wel dat de kippen, die niet kunnen kiezen, een fatsoenlijk bestaan hebben, maar als het erop aankomt gaan wij voor de kiloaanbieding van de Super. Wij willen wel dat het broeikas-effect minder wordt, maar als het even kan zitten wij met Kerst in Florida. Waarom? Omdat wij als individu ervan overtuigd zijn dat ons individuele gedrag alleen effect heeft als alle anderen meedoen. Zolang dat niet is georganiseerd vinden wij onszelf volgens Reich grote sukkels als wij niet van de goedkope vliegvlagen en kippen gebruikmaken. Het bekende verhaal van *tragedy of commons* dringt zich op.

Goed, als wij het niet van de individuele consument moeten hebben, dan is er toch het collectieve instrument van wet- en regelgeving? Paal en perk wordt aan het gedrag van ondernemingen gesteld door wetgeving: arbeidswetten bepalen hoever de uitbuiting mag gaan en milieuwetten stellen vast in welke mate de natuur mag worden verwoest. Dat was de weg die lange tijd als redder van het kapitalistische systeem werd gezien. De bekende Amerikaanse institutionalist John R. Commons schreef daar in de eerste helft van de vorige eeuw heldere boeken over: *institutions as collective control of individual action*. Andere institutionalisten zoals John K. Galbraith en sociologen als Herbert Marcuse waren sceptischer over de corrige-

rende werking van de democratisch tot stand gekomen wetten en regels. Het Systeem (met een hoofdletter), en met name de machtige ondernemingen binnen dat Systeem, had niet alleen de consumentensovereiniteit om zeep geholpen (*revised sequence* door *hidden persuaders*) en van ons een *one dimensional man* gemaakt, maar ook de democratie om zeep geholpen. De grote ondernemingen zijn zo machtig in het politieke lobbycircuit, dat alleen die wetten door het parlement komen, die hun welgevallig zijn. Milieu en Kyoto prima, maar niet nu en niet in die mate. Galbraith zag nog een lichtpuntje in de rol van groepen, die zich min of meer buiten het Systeem bewogen (*the scientific and educational estate*). Die vrijgevochten bende van wetenschappers en kunstenaars zou zich niet door de gevestigde orde laten inkapselen en was de laatste strohalm van consumentensovereiniteit en democratie.

Robert Reich is pessimistischer: de consument is niet alleen slachtoffer van de grote ondernemingen, maar stimuleert hen ook door in het koopgedrag tot het uiterste te gaan. Voor hem geen groepen die buiten het systeem de democratie kunnen redden. Wij zijn redeloos verloren omdat wij de vijand van onszelf zijn en tegen onszelf liegen.

Daarmee is een kapitalistische sukkel van de eerste orde neergezet: een schaap dat zich bewust naar de slachtbank laat leiden. Het pessimistische, deterministische beeld dat Robert Reich in zijn boek schetst, kan gemakkelijk tot fatalisme leiden. Echter verrassend genoeg niet bij Reich zelf: hij is actief betrokken bij de komende presidentsverkiezingen en investeert veel energie in bijdragen aan het publieke debat. Blijkbaar heeft hij de moed niet opgegeven en ziet hij mogelijkheden tot bijsturing. Echte kapitalistische sukkels zijn zich bewust van het onheil en doen niets, of erger: ze versterken het proces. Intelligente kapitalisten gebruiken Reich's ideeën en zetten alles op alles om de macht van grote ondernemingen te breken, om de wet- en regelgeving tot stand te brengen die paal en perk aan hun handelen stelt, om consumenten te mobiliseren opdat zij voor de kip en het varken de juiste keuzen maken. De echte sukkel drijft met de stroom mee naar de afgrond van de waterval, de intelligente kapitalist gaat tegen de stroom in, onderkent de mogelijkheid van *free riding*, maar kiest er desalniettemin voor om zich in te zetten zoals een verantwoordelijk individu betaamt.